

Rolnictwo polskie 5 lat po akcesji do Unii Europejskiej

1. *Ziemia*
2. *Kapitał*
3. *Praca*
4. *Wielkość ekonomiczna gospodarstw*
5. *Skala produkcji rolnej*
6. *Wsparcie rolnictwa środkami Unii Europejskiej*
7. *Podsumowanie*

W 2010 r. minął kolejny rok polskiego członkostwa w strukturach europejskich. Nasz kraj w momencie akcesji odbiegał poziomem rozwoju gospodarczego od przodujących państw Europy Zachodniej. Zgodnie ze wspólnotową polityką spójności ekonomicznej Polska już w okresie przedakcesyjnym skorzystała ze środków unijnych na dostosowanie legislacyjne, instytucjonalne i technologiczne. Od 1 maja 2004 r. uzyskała dostęp do funduszy strukturalnych.

Pomoc unijna trafia też na polską wieś mającą do nadrobienia wieloletnie zaległości strukturalne. Chociaż udział rolnictwa w dochodach gospodarki systematycznie maleje to jednak rolnictwo pozostaje ze względów społecznych i strategicznych ważnym działem gospodarki każdego kraju odpowiadając za wyżywienie społeczeństwa.

1. Ziemia

W 2002 r. wg Powszechnego Spisu Rolnego (PSR) gospodarstwa rolne użytkowały w różnej formie 19 325 tys. ha UR, tj. 62% powierzchni kraju. We władaniu gospodarstw indywidualnych było 85% UR, spółdzielnie produkcji rolniczej gospodarowały na około 2% UR, zaś własność zagraniczna i mieszana posiadała zaledwie 0,8% UR¹.

W tym okresie w Polsce istniało 2 933 228 gospodarstw, spośród których 977 087 było działkami rolnymi o powierzchni 0,1 – 1,0 ha. Gospodarstw rolnych w rozumieniu prawa było więc 1 956 141². Średnie polskie gospodarstwo liczyło 7,2 ha powierzchni, przy rozpiętości od 17 ha w województwie zachodniopomorskim do 3 ha w podkarpackim. Na bazie ziem po dawnych państwowych gospodarstwach rolnych powstawały duże gospodarstwa dzierżawców lub we władaniu osób prywatnych i spółek cywilnych. Najwięcej odnotowano ich w zachodniopomorskim (1069), wielkopolskim (1021), dolnośląskim (893), warmińsko-mazurskim (804) i pomorskim – 663³. Najmniej wielkoobszarowych gospodarstw powstało w Polsce centralnej i wschodniej. Na transformacji skorzystały też gospodarstwa indywidualne powiększając swój dotychczasowy areal.

PSR z 2002 r. wykazał przyrost liczby gospodarstw najmniejszych (1-2 ha) z 378,3 tys. w roku 1990 do 516,8 tys. w 2002 r. jako skutek podziałów rodzinnych spowodowanych powrotem na wieś części ludności po utracie pracy w mieście. Również w tym okresie systematycznie powiększała się grupa gospodarstw o areale przekraczającym 100 ha. Na

¹ Polska wieś po wejściu do UE, FDPA, Warszawa 2004, s. 64

² Tamże, s.68

³ W. Dzun, Gospodarstwa rolne w procesie transformacji systemowej (1992-2002), Kwartalnik „Wieś i Rolnictwo” nr 1/2004

przestrzeni 5 lat (1996-2000) liczba tych gospodarstw zwiększyła się z 3,4 tys. do 5,1 tys. Gospodarstw o powierzchni przewyższającej 500 ha było w kraju 692⁴.

Tab. 1. Procentowy udział gospodarstw w różnych grupach obszarowych

Rok	1 – 2 ha	2 – 5 ha	5 – 10 ha	10 – 15 ha	Pow. 15 ha	Średnia pow. gospodarstwa
1990	17,7	35,3	29,8	11,3	6,1	6,30
2002	26,4	32,2	21,9	9,3	10,1	8,44
2005	25,0	32,8	21,7	9,4	11,1	8,70
2010	56,0		22,4	21,5		9,50

Źródło: W. Dzun, Duże gospodarstwa..., Polska wieś 2008. Raport o stanie wsi, FDPA, Warszawa 2008, s.31
Wstępne wyniki PSR 2010, GUS Warszawa

Najintensywniejsze zmiany w strukturze obszarowej nastąpiły w latach 2002-2005. W tym czasie ubyło prawie 200 tys. gospodarstw z grupy obszarowej 1 – 20 ha UR. Nieznacznie zmniejszyła się liczba działek rolnych do 1 ha, zaś wzrosła liczba gospodarstw o areale 20 ha i więcej.⁵ Ogół gospodarstw 1 – 20 ha zmniejszył swój stan posiadania użytków rolnych. W latach 2005 – 2007 zaobserwowano wzrost liczby gospodarstw 2 – 10 ha oraz dużych o powierzchni powyżej 30 ha.

Pierwsze dane z ostatniego PSR przeprowadzonego jesienią 2010 r. wskazują, iż mamy w kraju 1,583 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha. Od 2002 r. ubyło 373 tys. gospodarstw tj. 19 %. Powiększyła się wielkość średniego gospodarstwa do 9,5 ha, tj. o 13%.⁶ W okresie lat 2002 – 2010 średnie gospodarstwo rolne wzrosło o 2,3 ha. Dla porównania; w ciągu półwiecza, na przestrzeni lat 1948 – 2000 ten przyrost wynosił zaledwie 2,2 ha.

Na przestrzeni lat 2002 – 2010 ubyło 22,7% gospodarstw w grupie obszarowej 1 – 5 ha, natomiast nastąpił wzrost o 11% liczby gospodarstw w przedziale obszarowym 30 – 50 ha i o 28,8% gospodarstw o areale powyżej 50 ha.

Zmiany te są skutkiem akcesji i objęcia rolnictwa dopłatami bezpośrednimi. Gospodarstwa najmniejsze mają utrudniony dostęp do środków unijnych lub też nie kwalifikują się.

W dalszym ciągu dominują w Polsce gospodarstwa najmniejsze (1 – 5 ha) – 56%, a te o areale 1 – 10 ha stanowią aż 84,7% ogółu gospodarstw. W całym kraju mamy zaledwie 126,9 tys. liczących powyżej 20 ha powierzchni. Jest to znikomy 7% udział. Dysponują one około 45% użytków rolnych Polski⁷. W dalszym ciągu utrzymuje się duże zróżnicowanie regionalne w strukturze obszarowej gospodarstw.

Polska na tle innych krajów europejskich, aczkolwiek również zróżnicowanych przestrzennie, wypada niekorzystnie. W krajach zachodnich i północnych Wspólnoty, na Węgrzech, Słowacji i w Czechach gospodarstwa o powierzchni powyżej 50 ha skupiają 75-90% użytków rolnych⁸.

W UE - 15 gospodarstwa o areale 20 ha i więcej dysponują aż 80% UR. W Polsce małe gospodarstwa, do 10 ha, użytkują 5,5 mln ha, tj. ponad 35% UR, zaś te 20 hektarowe i większe stanowią tylko 7% udział ogółu gospodarstw. Gorszą strukturę obszarową od Polski ma jedynie Rumunia.

⁴ Polska wieś po wejściu.....str. 69

⁵ Polska wieś 2010.Raport o stanie wsi.,FDPA, Warszawa 2010, s.14

⁶ S. Smigiel, Gospodarstwa coraz większe, Gazeta Wyborcza z 29-30.01.2011r.

⁷ Polska wieś 2010...str.18

⁸ Tamże, s. 20

Tab. 2 Udział gospodarstw o powierzchni 20 ha i więcej w poszczególnych województwach

Lp.	Województwo	Gospodarstwa w tys.	Udział procentowy	Udział UR gosp. pow.20 ha
1.	Zachodniopomorskie	9,4	25,0	80,7
2.	Pomorskie	7,1	15,3	63,8
3.	Warmińsko-mazurskie	11,5	24,0	71,8
4.	Podlaskie	14,0	14,9	43,1
5.	Lubuskie	3,2	9,5	70,4
6.	Wielkopolskie	17,0	10,6	54,2
7.	Kujawsko-pomorskie	12,2	17,0	56,5
8.	Mazowieckie	17,0	6,2	28,8
9.	Dolnośląskie	7,4	10,0	62,3
10.	Łódzkie	6,5	4,2	20,6
11.	Świętokrzyskie	1,9	1,6	11,4
12.	Lubelskie	9,7	4,4	25,5
13.	Opolskie	4,7	13,0	68,2
14.	Śląskie	2,3	2,8	29,6
15.	Małopolskie	1,2	0,6	8,9
16.	Podkarpackie	1,7	0,9	17,3
	X	126,8	7,0	43,2

Źródło: Na podstawie Raportu o stanie wsi. Polska 2010....s.19

Tab. 3 Udział gospodarstw o obszarze pow. 20 ha w ogólnej liczbie gospodarstw (2007)

Kraj	%	Udział UR	Kraj	%	Udział UR
Rumunia	0,7	43,4	Czechy	28,6	96,7
Bułgaria	1,6	82,2	Holandia	42,0	84,3
Węgry	3,9	83,7	Wielka Brytania	42,2	95,0
Estonia	4,2		Niemcy	45,1	
Słowacja	4,2		Belgia	46,0	
Polska	5,3	43,2	Szwecja	47,5	
Słowenia	5,4		Francja	54,5	94,6
Włochy	6,9	58,5	Finlandia	56,4	86,9
Portugalia	7,2	73,8	Irlandia	57,0	
Litwa	8,6	60,6	Dania	58,1	93,0
Łotwa	14,7	67,0	Luksemburg	65,2	95,4
Hiszpania	19,5	83,5			
Grecja	24,1		UE – 15	21,8	84,3
Austria	27,1		UE – 27	10,6	76,8
			UE - 12	-	57,7

Źródło: Polska wieś 2010....str. 21-22

2. Kapitał

Kondycja ekonomiczna polskich gospodarstw jest konsekwencją wieloletniego niedoinwestowania produkcji i 6 letni okres akcesji przyniósł niewielkie zmiany.

W 2002 r. wartość nagromadzonych środków trwałych wynosiła 110,5 mld zł i wzrosła w 2008 r. do 119,7 mld zł. Określony, 8 lat temu, stopień zużycia majątku trwałego na 69% powiększył się w 2009r. do 75%. Jednak od 2006r. obserwuje się zahamowanie spadku wartości majątku trwałego netto⁹. W 2000 r. tylko 2,8% gospodarstw posiadało nowe ciągniki w wieku do 3 lat, 27,3% gospodarstw użytkowało ciągniki 4 – 10 letnie a aż 65,9% gospodarstw – powyżej 11 letnie¹⁰.

W 2002r. większość polskich gospodarstw nie posiadając kapitału na odtworzenie parku maszynowego użytkowała sprzęt wyeksploatowany. Średni wiek ciągników przeważnie o małej mocy wynosił 21-22 lata. Duże gospodarstwa były lepiej wyposażone ale i w tej grupie brakowało 18% ciągników, 28% agregatów uprawowych, 28% kombajnów.¹¹

W dalszym ciągu, w 2008r. przeważał majątek nieaktywny (budowle, budynki), stanowiący w ujęciu brutto ponad 70% udział. Maszyny, narzędzia, urządzenia dające 30% udział w całości majątku są bardzo zużyte – 82,1% (79,6% w 2002r.) a środki transportowe nawet w 92,8% (w 2002r.-93,6%).¹² Ten stan sprawia, iż udział majątku aktywnego stanowi zaledwie 25% środków trwałych netto.

Pozytywnym zjawiskiem jest wzrost nakładów inwestycyjnych. O ile nakłady te w ujęciu bezwzględnym w 2002r. wynosiły 2,2 mld zł, to w 2008r. osiągnęły poziom 4,0 mld zł. Inwestycje w majątek trwały nieodzowne są w gospodarstwach towarowych. Przesądzają bowiem o produktywności i konkurencyjności na rynku rolnym.

3. Praca

Siła robocza jako zdolność do pracy określa wykorzystanie innych czynników wytwórczych – ziemi i kapitału. W miarę rozwoju technicznego maleje udział pracy żywej w całkowitych kosztach produkcji, wzrasta zaś rola właściwej organizacji pracy a przede wszystkim rola człowieka w zakresie wykorzystania środków produkcji. Spadek liczby ludności rolniczej staje się w pewnym okresie warunkiem postępu w rolnictwie. Poprawie ulegają relacje dochodowe, zwiększa się społeczna wydajność pracy¹³.

Zatrudnienie w rolnictwie w krajach UE w 2000r. było niskie; od 1,5% w Wielkiej Brytanii, 4,3% we Francji, 6,4% w Hiszpanii. Najwięcej ludności angażowało rolnictwo greckie – 16,7% ogółu zatrudnionych. W 2007r. zatrudnienie to osiągnęło jeszcze niższe wartości. I tak wynosiło ono od 0,9% w Słowenii, przez 1,4% w Belgii, 1,5% w W. Brytanii, 1,8% w Niemczech, 2,4% we Francji, 10,6% w Grecji i 11,4% w Portugalii.¹⁴

W polskim rolnictwie zatrudnienie w 2002r. wg PSR wynosiło ogółem 4 260,9 tys. osób, tj 17,8% ogółu zatrudnionych, z czego 3 161,5 tys. pracowało wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym; 72,5 tys. głównie w gospodarstwie i dodatkowo poza nim a 1 026,8 tys. głównie poza gospodarstwem i dodatkowo w gospodarstwie.¹⁵

⁹ Polska 2010.....str. 11

¹⁰ A.Szemberg, Poziom zmechanizowania działalności rolniczej w gospodarstwach chłopskich (w) Analiza produkcyjno-ekonomiczna sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001r., IERiGŻ, Warszawa 2002, s.443

¹¹ W. Dzun, Gospodarstwa rolne....str. 57

¹² Polska wieś po wejściu...str. 67

¹³ A. Woś, F. Tomczak (red) Ekonomika rolnictwa. Zarys teorii., PWRiL, Warszawa 1979, str.103

¹⁴ Rocznik statystyczny rolnictwa, GUS, Warszawa 2009, str. 337

¹⁵ Polska wieś po wejściu...s.66

Najniższy wskaźnik zatrudnienia odnotowano w województwie śląskim (4,8%), zachodniopomorskim (9,3%), pomorskim (9,4%). Najwyższy w lubelskim (38,3%), świętokrzyskim (33,3%), podlaskim (35,5%) i podkarpackim – 25,0%. Tak więc ludność rolnicza zdecydowanie koncentruje się we wschodniej części Polski.

W 2008r. zatrudnienie w rolnictwie wynosiło 14%.

Konsekwencją wysokiego zatrudnienia i rozdrobnienia agrarnego jest wysokie zatrudnienie w przeliczeniu na 100 ha UR. W przodujących krajach UE kształtuje się ono na poziomie 4 osób/ 100 ha UR. W naszym kraju zaś w 2002r. wynosiło 20 osób a w 2008r-12,2.

Tab. 4 Zatrudnienie na 100 ha UR w 2008r. w poszczególnych województwach

Województwo	Liczba osób na 100 ha UR	Województwo	Liczba osób na 100 ha UR
Dolnośląskie	7,3	Podkarpackie	20,1
Kujawsko-pomorskie	10,5	Podlaskie	12,1
Lubelskie	17,4	Pomorskie	7,3
Lubuskie	4,8	Śląskie	15,2
Łódzkie	17,0	Świętokrzyskie	24,6
Małopolskie	25,2	Warmińsko-mazurskie	6,4
Mazowieckie	14,9	Wielkopolskie	11,3
Opolskie	8,4	Zachodniopomorskie	4,2

Źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa...s.115

Bardzo wysokie zatrudnienie w województwach małopolskim, świętokrzyskim, podkarpackim lubelskim i łódzkim jest czynnikiem znacznie utrudniającym tempo restrukturyzacji rolnictwa.

Ludność rolniczą cechuje znacznie niższy poziom wykształcenia. I chociaż w ostatnich latach zdecydowanie poprawiła się sytuacja w tej dziedzinie to nadal lepszym poziomem wykształcenia legitymują się mieszkańcy miast.

Tab.5 Poziom wykształcenia ludności wiejskiej (%)

Lata	Wyższe	Średnie policealne	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i poniżej
1996	2,0	15,4	28,0	54,6
2002	4,2	21,5	28,0	39,7
2004	5,4	24,5	29,4	37,7
2008 - wieś	7,5	25,3	33,6	33,6
2008-miasto	23,2	38,3	20,2	18,3

Źródło: Polska wieś po wejściu...,Polska wieś 2008....., Polska wieś 2010

Populacja osób z wyższym wykształceniem zamieszkująca polską wieś jest niższa aniżeli w przodujących krajach UE gdzie kształtuje się na poziomie 8 – 11%. Natomiast w Estonii, Finlandii i Irlandii osiąga poziom 23 – 24%.

Niski poziom wykształcenia i brak kwalifikacji zawodowych skutkowało i skutkuje w dalszym ciągu wysokim poziomem bezrobocia na obszarach wiejskich. Odsetek trwale bezrobotnych wzrósł z 42,1% w roku 2004 do 45,0% w 2007r.a następnie spadł w 2009r. do poziomu 43,3%.

Większość bezrobotnych na wsi w 2005r. stanowiły osoby z przygotowaniem zasadniczym zawodowym (38,5%) i wykształceniem podstawowym lub niższym (18,3%).¹⁶ W 2009r. odnotowano najwięcej bezrobotnych po szkołach zawodowych (37,2%) lub po podstawówkach – 19,2%. Poziom bezrobocia wśród ludności z wykształceniem średnim nie odbiegał od rejestrowanego w miastach (34,8%) i wynosił 37,9%. Niepokojący jest dominujący wśród bezrobotnych udział osób młodych w wieku do 34 lat. Stanowiły one w 2009r. populację na poziomie aż 67,7%.¹⁷

4. Wielkość ekonomiczna gospodarstw

Niewielka powierzchnia gospodarstw przy niskich nakładach kapitałowych przesądza o ich wielkości ekonomicznej. Za miarę tej wielkości przyjmuje się jednostkę 1 ESU¹⁸ Jak niska jest dochodowość dowodzi przykład, iż gospodarstwo o wielkości 4 ESU osiąga rocznie nadwyżkę bezpośrednią na poziomie 19 200 zł, tj. 1 600 zł miesięcznie.

W warunkach Polski, gdzie 56% stanowią gospodarstwa o obszarze 1 – 5 ha, przeważają gospodarstwa najmniejsze ekonomicznie- do 2 ESU. W 2002r było ich ogółem w kraju 1 427,2 tys., tj. 65,7% ogółu gospodarstw a po 5 latach w 2007r. 67,9% a więc 1 624,2 tys. jednostek.

Gospodarstwa b. małe pod względem ekonomicznym (2 –4 ESU) stanowiły w 2007r. w strukturze gospodarstw 13% udział.

Na przestrzeni lat 2005 – 2007 zaobserwowano zmniejszenie się liczby gospodarstw o wielkości 4 – 12 i 12 – 16 ESU. Natomiast w analizowanych latach wzrosła liczba gospodarstw średnio dużych (16 – 40 ESU) dużych (40 – 100 ESU) i bardzo dużych. Niestety w całym kraju jest ich jedynie około 100 tys., tj. 4% wszystkich gospodarstw w kraju.¹⁹

Podobnie jak struktura obszarowa, w Polsce występuje zróżnicowanie przestrzenne gospodarstw pod względem ekonomicznym.

Tab. 6 Gospodarstwa powyżej 16 ESU w poszczególnych województwach (2007r.)

Województwo	Liczba gospodarstw	Udział %	Województwo	Liczba gospodarstw	Udział %
Zachodniopomorskie	3 436	6,4	Dolnośląskie	5 094	4,0
Pomorskie	4 423	7,7	Łódzkie	5 673	3,1
Warmińsko-mazur.	6 657	10,3	Lubelskie	5 416	1,9
Podlaskie	8 365	7,8	Opolskie	3 905	6,5
Lubuskie	1 836	4,4	Śląskie	2 108	1,5
Wielkopolskie	21 577	12,1	Świętokrzyskie	1 254	1,0
Kujawsko-pomors.	12 241	12,4	Małopolskie	2 259	0,4
Mazowieckie	14 770	4,9	Podkarpackie	1 110	0,4
Razem				99 029	4,1

Źródło: Polska wieś 2010...s.24

Z tabeli 5 wynika, iż najwięcej silnych ekonomicznie gospodarstw jest w województwie kujawsko-pomorskim i wielkopolskim a więc w rejonach o tradycyjnie wysokiej kulturze rolnej. Jednak jest to zaledwie niewiele ponad dziesięcioprocentowy udział. Po tym względem Polska bardzo słabo wypada na tle innych krajów unijnych, w których największą rolę

¹⁶ Polska wieś 2008....str.57

¹⁷ Polska wieś 2010...str.62

¹⁸ Wartość 1 ESU odpowiada wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej w wysokości 1200 EURO. W UE gospodarstwa dzieli się na b.małe (do 4 ESU), małe (4-8 ESU), średnio małe (8-16 ESU),średnio duże (16-40 ESU), duże (40-100 ESU) i b. duże (pow.100 ESU).

¹⁹ Polska wieś 2010....str.23

odgrywają gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 40 ESU. Tam gospodarstwa o tej skali tworzą 67,5% całości nadwyżki bezpośredniej, u nas zaś zaledwie 22,9%.²⁰

Tab. 7 Udział gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU w krajach UE

Państwo	Procentowy Udział	Państwo	Procentowy udział
Rumunia	0,3	Austria	30,7
Bułgaria	1,0	Irlandia	31,0
Litwa	1,7	Wielka Brytania	32,8
Łotwa	2,5	Finlandia	42,4
Węgry	2,5	Niemcy	50,6
Polska	3,6	Dania	56,8
Słowenia	3,6	Francja	60,8
Słowacja	6,1	Luksemburg	66,6
Grecja	6,4	Belgia	68,0
Portugalia	7,3	Holandia	77,2
Estonia	10,0		
Włochy	15,5	EU – 15	26,4
Czechy	19,1	EU – 12	1,8
Hiszpania	25,0	EU - 27	11,7
Szwecja	26,1		

Źródło: Polska wieś 2010.....s.25

Powyższe dane dowodzą dużej różnicy i między ostatnimi 12 krajami przystępującymi do UE po 2004r. i 2007r. a „starą” Unią, i między rolnictwem polskim a zachodnioeuropejskim. Jest ona większa niż wynika to ze struktury obszarowej gospodarstw.

5.Skala produkcji rolnej

Poziom produkcji rolnej w Polsce zależy od struktury agrarnej i ludnościowej a ta jest zróżnicowana. W części południowo-wschodniej przeważają gospodarstwa małe nastawione przede wszystkim na samozaopatrzenie żywnościowe. W pasie Polski centralnej dominują gospodarstwa około 10 hektarowe. Z kolei rejon Podlasia ze względu na duży udział użytków zielonych stał się zagłębieniem mleczarskim. W 2002r. produkcja mleka na 1 ha UR w wysokości 1079 l. plasowała ten region na pierwszym miejscu w kraju. Najwyższą produktywnością towarową odznaczała się Wielkopolska i Kujawy, w odniesieniu do żywca wieprzowego i zboża. Rejony północne oraz województwo dolnośląskie wyspecjalizowały się w produkcji zbóż i rzepaku a to za sprawą dużej powierzchni obszarowej.

W 2002 r. najlepsza sytuacja ekonomiczna cechowała gospodarstwa w północno-zachodniej Polski, najgorsza w południowo-wschodniej²¹.

Uprawą zbóż w 2002 r. zajmowało się 1 668 tys. gospodarstw, a średni obszar uprawy wynosił 4,97 ha. Po upływie 5 lat, w 2007r. średni areal uprawy wynosił 5,0 ha przy niezmięniętej liczbie plantatorów.

Natomiast znacznie wzrosło zainteresowanie uprawą rzepaku. Wielkość średniej plantacji utrzymała się na poziomie 10 ha ale liczba producentów zwiększyła się z 43 tys. (2002 r.) do

²⁰ Tamże, s.24

²¹ E. Gorzelak, Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym (w) Dostosowanie polskiego rynku rolnego do wymogów UE., SGH, IERiGŻ, ARR, Warszawa 2003, s.84

80 tys. (2007 r.). PSR w 2010r. potwierdził wzrost powierzchni uprawy rzepaku o 4,8% w stosunku do 2002r.

Z kolei traci na znaczeniu uprawa ziemniaków; areał w okresie lat 2002 – 2010 zmniejszył się o 3,8% . Udział tej rośliny w strukturze zasiewów wynosił w 2010 r. zaledwie 3,3% a średnia plantacja nie przekraczała 0,5 ha.

O zmianach w koncentracji produkcji zwierzęcej zadecydowały wymogi przetwórstwa dotyczące jakości produkowanego surowca mięsnego i mleka. Utrzymanie wysokich parametrów jakościowych mleka skłoniło część drobnych dostawców do rezygnacji z chowu bydła mlecznego natomiast właściciele większych stad zmobilizowało do powiększenia skali produkcji i modernizacji technologii pozysku mleka.

W 2002r. produkcją mleka zajmowało się 875,4 tys. gospodarstw a średnie stado 3,3 sztuki. Tylko w 1,9% gospodarstw pogłowie krów przekraczało 20 sztuk. W stadach liczących powyżej 50 szt łącznie było 7,7% pogłowia krów. W 2007r. ubyło 25% gospodarstw mleczarskich i zostało ich 655,5 tys. Średnie stado wzrosło do 4,3 szt. Liczba stad liczących ponad 20 krów podwoiła się do 24,9 tys. Gospodarstwa te posiadały łącznie prawie 1/3 pogłowia krów. W sezonie 2008/2009 liczba dostawców mleka spadła do 195 tys.

PSR 2010 wykazał wzrost liczby bydła o 104 tys. sztuk, tj. o około 4,1% w stosunku do poprzedniego spisu. Obsada bydła na 100 ha UR wynosiła w 2010r. 38 szt i była większa niż w 2002r. o 5 szt. Średnia liczebność bydła w 1 gospodarstwie rolnym wyniosła 3,6 szt przy 2,8 szt w 2002r.

Również duże rozdrobienie produkcji dotyczy żywca wieprzowego. W 2007r. liczba producentów trzody chlewnej spadła do 664 tys. (2002r – 760 tys.) przy liczebności średniego stada – 27,9 szt. W 2002r. obsada trzody na 100 ha UR wynosiła 111,8 szt by w 2010r. zmniejszył się do 95,3 szt. Średnia liczebność stada w omawianym okresie spadła do 9szt (2002 r.-9,4 szt.) Zanotowano bowiem w kraju spadek pogłowia trzody o 4 151 tys. szt, tj. o 22,5% do wartości nie notowanej od lat – 14 295 tys.²²

Po akcesji i uzyskaniu dostępu do wspólnego rynku rolnego nastąpił wyraźny wzrost produkcji rolnej, jednak wolumen polskiej produkcji stanowił zaledwie, w 2008r., 5,9% udział produkcji UE. Produkcja globalna w rolnictwie polskim w 2008 r. była o 46% wyższa niż w 2000 r.

Duże zasoby ziemi, niskie nakłady kapitałowe oraz bardzo wysokie zasoby pracy w rolnictwie sprawiają, iż wydajność i produktywność czynników produkcji odbiegają od średniej unijnej. Decyduje o tym niższa wydajność jednostkowa upraw oraz produkcji zwierzęcej jak też duży udział zbóż w strukturze zasiewów (68,4% w 2010r.) oraz niska obsada zwierząt.

Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji na 1 ha UR w 2008r. wynosiła w Polsce 1 300 euro, przy 2 300 euro we Francji, 2 700 euro w Niemczech, 5 300 euro w Belgii i aż 12 000 euro w Holandii. Niższe wartości od Polski uzyskały: Litwa, Estonia, Łotwa, Rumunia, Bułgaria i Czechy.

Poziom produktywności osiągnięty przez nasz kraj, przy niskiej kapitałochłonności, charakteryzuje ekstensywny sposób gospodarowania i nie jest on uznawany za racjonalny.²³

Wydajność pracy w rolnictwie mierzona wartością produkcji na 1 zatrudnionego w rolnictwie jest dramatycznie niska. Jest ona trzyipółkrotnie niższa niż przeciętna z 27 krajów UE i aż 6 razy niższa niż w UE -15. Wyrazem tej sytuacji są niskie dochody pracujących w rolnictwie.

²² PSR 2010r. GUS Wyniki wstępne.

²³ Polska wieś 2010...s.38-39

6. Wsparcie rolnictwa środkami UE

Z chwilą akcesji Polska zaczęła korzystać z funduszy wspierających WPR w postaci płatności bezpośrednich oraz instrumentów towarzyszących. Od maja 2004r do końca stycznia 2010 r. wieś została zasilona kwotą ponad 75 mld zł, na którą złożyły się:

- Dopłaty bezpośrednie – 46,9 mld zł (62,3%)
- PROW 2004-2006 (bez UPO) – 10,9 mld zł (14,5%)
- SPO Rolny 2004 – 2006 – 5,4 mld zł (7,2%)
- PROW 2007 – 2013 - 12,0 mld zł (16,0%)²⁴

Część środków została wykorzystana przez zakłady przetwórstwa rolnego na inwestycje modernizacyjne, na drogi gminne i infrastrukturę proekologiczną, odtworzenie lasów po katastrofach naturalnych. Przyjmuje się, że bezpośrednio do gospodarstw rolnych trafiło około 70 mld zł.

Zdecydowana większość środków (ok. 70%) zostało wykorzystanych na modernizację gospodarstw, dokapitalizowanie produkcji. Badania wskazują, iż dopłaty bezpośrednie pozyskiwane przez najmniejsze gospodarstwa (20%) służyły celom socjalnym rodzin a około 10 % przeznaczono na zadania związane z ochroną środowiska.²⁵

Zainteresowanie programami w ramach PROW 2004-2006 i SPO wykazało 19,3% rolników. O płatności bezpośrednie wystąpiło 79,1% uprawnionych. Spośród właścicieli gospodarstw o powierzchni powyżej 11 ha ubiegało się 94,3% rolników, natomiast 66,3% właścicieli gospodarstw 1 – 2 hektarowych.

7. Podsumowanie

Powszechny Spis Rolny z 2010r. wykazał istnienie 1 583 tys. gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha. Od 2002r. ubyło 383 jednostek. Jednak w dalszym ciągu dominują gospodarstwa małe co utrudnia przemiany strukturalne. Gospodarstwa o powierzchni powyżej 20 ha skupiają zaledwie 43,2% całości użytków rolnych (w UE15 – 85%). Utrzymuje się pod względem ekonomicznym, duży dystans między Polską a krajami o podobnej strukturze produkcji. Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej przekraczającej 16 ESU, a jest ich w Polsce zaledwie około 100 tys., mają pełne możliwości rozwojowe zapewniając nie tylko parytetową opłatę pracy ale również inwestycje kapitałowe. O konkurencyjności rolnictwa danego kraju decydują gospodarstwa duże powyżej 40 ESU . W Polsce tworzą one zaledwie 22,9% nadwyżki bezpośredniej, w UE15 – 72,4%²⁶.

Za gospodarstwa rozwojowe można uznać te o powierzchni powyżej 35 ha.

Cały czas postępuje koncentracja produkcji mleka, rzepaku i buraków cukrowych lecz nadal skala produkcji przeciętnego gospodarstwa jest niewielka.

Akcesja Polski wpłynęła pozytywnie na kondycję rolnictwa. Wzrost dotacji do produkcji i dopłat zaowocował w 2008 r. 42% wzrostem dochodów rolnika i przyczynił się do modernizacji warsztatów pracy. Jednak rozdrobnienie gospodarstw i wysokie w dalszym ciągu zatrudnienie w rolnictwie znajdują odbicie w niskiej wydajności pracy.

Bibliografia:

1. W.Dzun, Gospodarstwa rolne w procesie transformacji systemowej (1999-2002), Kwartalnik „Wieś i Rolnictwo”, nr 1/2004

²⁴ Polska wieś 2010....s.41

²⁵ Tamże, s.41

²⁶ Tamże, s.24

2. Gorzelak E., Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym (w) Dostosowanie polskiego rynku rolnego do wymogów UE, SGH, IERiGŻ, Warszawa 2003
3. Polska wieś po wejściu do UE, FDPA, Warszawa 2004
4. Polska wieś 2008. Raport o stanie wsi, FDPA, Warszawa 2008
5. Polska wieś 2010. Raport o stanie wsi, FDPA, Warszawa 2010
6. PSR 2010. Wyniki wstępne, GUS Warszawa
7. Rocznik statystyczny rolnictwa 2009, GUS Warszawa 2009
8. Szemberg A., Poziom zmechanizowania działalności rolnej w gospodarstwie chłopskim (w) Analiza produkcyjno-ekonomiczna sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001r. IERiGŻ, Warszawa 2001
9. Śmigiel S., Gospodarstw coraz większe, Gazeta Wyborcza z 29-30.01.2011 r.
10. Woś A., Tomczak F., Ekonomia rolnictwa. Zarys teorii., PWRiL, Warszawa 1979 r.

Polish agriculture 5 years after Accession

Key words: agriculture holding, structural changes, economic size

Summary

Five years after Poland's accession to the UE the number of farms decreased by 383 thousand, ie by 19%. Small still domite making structural changes difficult. Agricultural holdings with economic size above 16 ESU possess full potential for development, but there are only about 100 thousand of the kind. The concentration of milk, oilseed rape and sugar beet production progresses all the time.

The accession had positive impact on the state of agriculture, the profitability of agricultural holdings increased by 42% and many were modernized. However, fragmentation and high employment in the agriculture sector cause low labor productivity.